

MUNKÁLTATÓI TAPASZTALATOK A TANULÓSZERZŐDÉSÉRŐL II.

A tanulószerveződés bevezetésének áttekintését követően a tanulmány második része a kutatás során vizsgált fő jellemzőket mutatja be az oktatók tapasztalatai alapján.

A KUTATÁS TEREPE

A VIZSGÁLT GYAKORLÓHELYEK JELLEMZŐI

2007-ben a tanulószerveződés jogintézményének vizsgálatát személyes megkeresésen alapuló kikérdezésekkel végeztük el. A gyakorlati képzésben részt vevő gazdasági szereplők körében készített interjúk segítségével módunkban állt megismerni a gazdasági szereplők kapcsolatát a szakképzés intézményeivel, a gyakorlati képzőhelyek felszereltségét, a gyakorlati oktatást végző személyek kompetenciáit és munkamódszereit, valamint elképzeléseiket a tanulók sikeres gyakorlati képzéséről.

Az adatfelvétel során a foglalkoztatottak száma alapján négy csoportba sorolható, 40 különböző gazdasági szervezetet kerestünk fel (4. táblázat).

4. táblázat. Az interjú adatfelvétel mintája a gazdasági szervezetek mérete szerint

| Foglalkoztatottak száma (beleértve a különböző telephelyeken foglalkoztatottakat) | A vizsgált gazdasági szervezetek száma |
|--|--|
| 1-10 fő között | 13 |
| 11-100 fő között | 10 |
| 101-250 fő között | 6 |
| 250 főnél több | 11 |
| Összesen: | 40 |

Korábbi vizsgálatokból tudjuk, hogy a gazdasági szervezetek többségénél az éves nettó árbevétel mértéke üzleti titoknak minősül, ezért kutatásunkban a nyereségesség és a foglalkoztatottak számának változása alapján becsültük meg a vizsgálatba bevont szervezetek gazdasági teljesítményét. A mintába öt olyan cég került, amely a gazdasági növekedés utóbbi éveiben tapasztalt megtorpanásának következtében nyereségességét csak a foglalkoztatottak számának csökkentésével, azaz elbocsátásokkal tudta fenntartani (5. táblázat). A foglalkoztatottak számának bővítésével együtt járó nyereségesség hat cégre volt jellemző. Közülük négy a szolgáltatói szektorban külföldi gyártók beszállítójaként, egy a külföldi tulajdonos magyarországi vállalatoként, egy pedig szakmai gyakorlati képzésre szakosodott oktatásszervezőként vált gazdasági értelemben sikeressé.

Azok a gazdasági szervezetek, amelyek az elmúlt évi gazdasági teljesítményük vonatkozásában visszaesésről vagy veszteségről számoltak be, azok az állattenyésztés és növénytermesztés, a gyakorlati szakmai képzés, az informatikai szolgáltatás és a vendéglátás területén működtek.

5. táblázat. A vizsgált gazdasági szervezetek megoszlása gazdasági teljesítményük szerint

| A foglalkoztatottak száma az elmúlt évben | Nyereségesség az elmúlt évben | | | összes |
|---|-------------------------------|----------|-------------|--------|
| | nyereséges | stagnáló | veszteséges | |
| csökkent | 5 | 4 | 4 | 13 |
| stagnált | 10 | 10 | 1 | 21 |
| nőtt | 6 | - | - | 6 |
| összes | 21 | 14 | 5 | 40 |

A tulajdonosi szerkezet szempontjából 1 önkormányzati, 2 állami, 6 külföldi érdekeltégű magántulajdonban és 31 hazai magántulajdonban lévő cég került a mintába.

Az adatfelvétel idején vizsgált gazdasági szervezeteknél összességében 1405 tanuló vett részt gyakorlati képzésben. Lényegesen eltérő számú tanulót fogadtak a különböző méretű gazdasági szervezetek. Tíz olyan gazdasági szervezetnél jártunk, ahol csupán 1-2 tanuló képzésével foglalkoztak, 19 cég esetében volt 3-15 közötti a tanulólétszám és 11 olyan szervezetet kerestünk fel, ahol 16 vagy annál több tanuló teljesítette gyakorlati képzését. (6. táblázat) Ez utóbbi csoportban két oktatási vállalkozás is helyet kapott, melyek közül az egyik 110, a másik pedig 750 tanuló gyakorlati képzését biztosította különböző szakmaterületeken.

6. táblázat. A vizsgált gazdasági szervezetek megoszlása a gyakorlati képzésben résztvevő tanulók száma szerint

| A gyakorlati képzésen részt vevő tanulók száma | A vizsgált gazdasági szervezetek száma |
|--|--|
| 1-2 tanuló | 10 |
| 3-15 tanuló | 19 |
| 16 vagy annál több tanuló | 11 |
| Összesen: | 40 |

A vizsgálati mintába sorolt gazdasági szervezetek többsége 10 vagy 8 osztályos végzettségű tanulókat fogadott, de volt néhány szakma, amelyben képzési előfeltétel volt az érettségi vizsga. Elvértve talákoztunk olyan képzőhellyel is, ahol fogadtak tanulókat felsőfokú tanulmányaikkal összefüggő szakmai gyakorlatokra is, de az oktatás jellegéből közvetkezően nem tanulószerveződéses keretben. Az interjúalanyok által említett szakmák a következők voltak:¹

Bolti-eladó, asztalos, autó-elektronikai műszerész, autószerelő, bőrtárgykészítő, cukrász, csőszerelő, dekoratőr, elektronikai műszerész, élelmiszer-kereskedő, építőipari kivitelezés, épület- és bútorasztalos, épületburkoló, erdészeti szakmunkás, falusi vendéglátó, felszolgáló, fémforgácsoló, fényező-mázoló, fodrász, fűtésszerelő, gépész, gépjármű technikus, géplakatos, hálózati villanyszerelő, hegesztő, húsipari feldolgozó, karosszerialakatos, kárpitos, keramikus, kereskedő, kerti-munkás, kirakatrendező, kozmetikus, kőműves, közlekedési gépészmunkás, központifűtés-csőszerelő, mechanikai műszerész, mechatronikai technikus, mezőgazdasági gép-szerelő, pincér, recepciós, szakács, szállítmányozó, számítástechnikai műszerész, szerkezetlakatos, szobafestő-mázoló, varrómunkás, villanyszerelő, vízvezeték- és -készülékszerelő.

Kutatási előfeltevéseink szerint a tanulószerveződéssel kapcsolatos munkáltatói tapasztalatok elsősorban a gazdasági szervezet méretétől és tevékenységi körétől függenek, és csak másodsorban befolyásoltak a földrajzi elhelyezkedésétől. A kutatás költségeinek csökkentése céljából ezért 16 gazdasági szervezetet Budapestről választottunk, további 3 pedig az ugyancsak fejlettnek számító Közép-magyarországi régióból került ki (7. táblázat). A kutatási eredmények igazolták előfeltevéseinket, miszerint a tanulószerveződéssel kapcsolatos munkáltatói tapasztalatok kevésbé függenek össze a település-szerkezettel.

7. táblázat. A mintába került vállalkozások megoszlása régiók szerint

| Régió | Interjú (db) |
|----------|--------------|
| Budapest | 16 |

1 A szakmák teljes körű felsorolását az interjú készítésére rendelkezésre álló idő nem minden esetben tette lehetővé.

| Régió | Interjú (db) |
|--------------------|--------------|
| Közép-Magyarország | 3 |
| Dél-Alföld | 5 |
| Nyugat-Dunántúl | 5 |
| Észak-Alföld | 2 |
| Észak-Magyarország | 4 |
| Közép-Dunántúl | 5 |
| Összesen: | 40 |

Az interjúk készítése során a vállalkozásokat képviselő vezetők és alkalmazottak együttműködően válaszoltak feltett kérdéseinkre, csupán néhányszor tértek ki a pontos válasz elől az üzleti titoktartásra hivatkozva.

A GYAKORLÓHELYEK TÍPUSAI

A 2007-ben általunk vizsgált külső gyakorlóléhelyek az alábbi három nagy típusba sorolhatók:

1. Közepes vagy nagyvállalkozások

A gyakorlati képzés folytatását a nagy magáncégek esetében részben saját munkaerő-utánpótlásuk célja motiválja, részben pedig az adott szakmákban foglalkoztató gazdasági cégesoportok érdekei. A szakmai képzést gazdasági „befektetésnek” tekintik, amely sokszorosan megtérül, és ez a racionális szemlélet a képzés színvonalát is pozitívan befolyásolja. Igyekeznek jól felkészült, színvonalas szakmunkásokat képezni.

A nagy vállalkozások többféle, de a vállalkozás jellege által meghatározott, többnyire azonos szakmacsoportba tartozó szakmákban végzik a tanulók gyakorlati oktatását. Az oktatott tanulók száma leggyakrabban 20-50 fő között van. Előfordul, hogy különböző képzési formákból (felsőfokú képzés, szakközépiskolai képzés, szakiskolai képzés) is fogadnak gyakorlati képzésre tanulókat.

Általában több szakképző iskolával állnak kapcsolatban. Amennyiben „privatizált” intézményről van szó, gyakori, hogy az intézményben nagy hagyománya van a gyakorlati képzésnek, hiszen már az elődintézmény (állami cégként) is foglalkozott ezzel a tevékenységgel.

A gyakorlati képzés tanműhelyben és termelőüzemben vagy csak termelőüzemben folyik. A termelőüzemekben és a tanműhelyekben korszerű technikai berendezéseket és eljárásokat alkalmaznak. A gyakorlati képzéssel egy jól felkészült – többnyire felsőfokú végzettségű – vezető munkatárs foglalkozik. Az iskolákkal és a kamarákkal való kapcsolattartás szervezett formában valósul meg, ahol a felelős munkatárs a gyakorlati képzés feltételrendszerének megteremtését és gyakorlati megvalósulását is ellenőrzi. A gyakorlati

képzés felelőse jól tájékozott, ismeri a képzés háttérére vonatkozó jogszabályokat, pénzügyi előírásokat, és szakszerűen irányítja a munkát.

Valamennyi fiatal tanulószervezővel foglalkoztatják, és nem ritka, hogy szerződéseket kötöttek már akkor is, amikor ez még nem volt kötelező.

2. Kisvállalkozások

A kisvállalkozók többségének a gyakorlati képzésben történő szerepvállalását elsősorban aktuális munkaerőigényeik motiválják. A legtöbben vállalkozásuk működtetéséhez kívánják a tanulókat „olcsó munkaerőként” hasznosítani. Ritkán – kivételes esetekben –, ha nagyon „bevállik” a tanuló, előfordul későbbi alkalmazása is. A képzés minőségére vonatkozó ambícióik így eléggé korlátozottak, elsősorban az adott munkahelyen történő rövid távú „alkalmazhatóság” szempontját követik.

„Az itteni 170 szoba egy emberre igen nagy munkát hárít. Ezért szeretjük a tanulókat, mert az ilyen kiemelt időszakban nagy segítséget jelentenek nekünk. Nagyon számottevő, nagyon örülünk nekik. Főleg, ha egy talpraesett tanulóval találkozunk.” (idegenforgalmi vállalkozó)

„Végül is jó az, hogy nem egyedül vagyok itt, ő is valamit segít a munkában.” (mezőgazdasági vállalkozó)

„Szükség volt tanulóra, ez nekünk is segítség valamilyen szinten. A jó képességű gyerek nagyon sokat tud segíteni. Még egy cukrászt nem tudtunk alkalmazni, és akkor ez segítség volt.” (vendéglátó-ipari kisvállalkozó)

„Szét kell választani, hogy a tanuló hoz-e hasznot az adott helynek, vagy én finanszírozom az ő oktatását, vagy nullára jön ki. Ha például olyan helyre állnak be tanulók, ahol nagyjából azonosak a munkafolyamatok, ami elég monoton is tud lenni, akkor ott ki tudunk váltani a tanulóval munkaerőt.” (vendéglátó-ipari vállalkozás)

„Borzalmasan lement a színvonal, nagyon kihasználják a gyerekeket, vagy takarítónőnek használják őket, vagy mivel féltékeny a mester arra, hogy ne tanulják meg a szakmát igazából, csak félig-meddig, ezért csak ülnek egy asztalnál és nézelődhetnek, és csak segédmunkát csinálhatnak. És miért? Mert olcsó munkaerő.” (szolgáltatási ipari kisvállalkozó)

A kisvállalkozók a gyakorlati képzés keretén belül kevés – főként szakiskolai – tanuló képzését vállalják, általában egy-két szakmában, igazodva a vállalkozás profiljához. A kisvállalkozások esetében a gyakorlati képzésnek a vállalkozás jellegéből következően alig pár éves, legfeljebb évtizedes hagyománya van. A gyakorlati képzés terepe a kisvállalkozó műhelye, amelynek a felszereltsége és korszerűsége az adott vállalkozás eredményességétől függően rendkívül eltérő. A vizsgált gyakorlólhelyek között kiemelkedő színvonalú, a legmodernebb technikával felszerelt, és szerényen berendezett, a

szükséges követelményeknek alig megfelelő műhelyek egyaránt előfordultak. Az oktatói feladatokat általában maga a kisvállalkozó látja el, aki szakmunkásvégzettséggel rendelkezik, de pedagógiai felkészültsége nincs.

A tanulószerveződések alkalmazása a kisvállalkozók esetében gyakran attól függ, hogy mennyire tájékozottak erről a formáról.

„Állítólag most már tanulószerveződést kell kötni mindenkivel, csak ez valamiért így maradt. Az iskolából már szóltak, hogy most már tanulószerveződést kell kötni, megállapodással már nem lehet, de ez már régi, két éve nálunk van ez a kislány; utolsó hónapjait tölti nálunk, ezt a szerveződést már nem kellett módosítani. Eddig még nem kellett belemélyedni a dolgokba. Amikor mi elkezdtük ezt az egészet, gőzöm nem volt arról, hogy mi ez, hogy egyáltalán mit kell csinálnom. Én megbíztam az iskolában, rájuk bíztam a dolgot.” (kereskedelmi kisvállalkozó)

A kisvállalkozók többsége a gyakorlati képzés jogszabályaira és pénzügyi szabályaira vonatkozóan is hasonlóan tájékozatlan. Lényegében az iskolákkal és a kamarákkal való esetleges, személyes kapcsolataik döntik el, hogy milyen információk jutnak el hozzájuk. A tájékozatlanságból adódhat az is, hogy az ő esetükben fordul elő a leggyakrabban, hogy nem tartják be a tanulószerveződésre vonatkozó jogi és pénzügyi szabályokat.

„A tanulók mindegyikének tanulószerveződése van. Tanulószerveződéssel dolgozunk már elég régóta. Azt hiszem, a városban mi voltunk az elsők, akiknek végig tanulószerveződésük volt. Úgy rémlik, hogy a kamarán keresztül tudtam erről. Igen, a kamarával nagyon jó volt a kapcsolat. A mai napig, ha bármi változás van, küldik az információt, tehát jó a kapcsolat. Aztán a kollégák meg jöttek hozzám, és kérdezték, hogy hogy van ez, hova kell beadni a papírokat, hogyan kell bejelentkezni a minisztériumnál. Hát, esetleg, ami még kérdésként merül föl itt nálunk, hogy amikor van az év végi elszámolás, azt nem tudjuk, hogy oktatói díjat számolhatunk-e el. Tehát ilyen gondjaink vannak, hogy mit számolhatunk el és hogyan. Ez nálam is megoldatlan. Van, aki azt mondja, hogy el lehet számolni, de a könyvelőm úgy értelmetlen, hogy nem. Tehát ez nem egyértelmű.” (szolgáltatóipari kisvállalkozó)

A jogi és pénzügyi előírások ellenőrzése, valamint a gyakorlólhelyek alkalmasságának ellenőrzése is a helyi kamarák feladatai közé tartozik. A kamarai törvény előírása szerint rendszeresen ellenőrizniük kell a gyakorlólhelyeket. Kikérdezéses kutatásunk adatai szerint az elmúlt években a vizsgált gyakorlólhelyek többségét ellenőrizték, és megfelelőnek találták. Az ellenőrzések igényessége és alaposága tekintetében azonban területenként elég nagyok a különbségek.

3. Oktatási vállalkozások

Az oktatási vállalkozások fő területe a gyakorlati képzés. Lényegében ugyanaz a „hiányhelyzet” hívta életre őket, ami a 90-es években, a szocialista nagyüzemek összeomlása után az iskolai tanműhelyek fejlesztését is szükségessé tette. Jellemzően egy-egy szocialista nagyüzem tanműhelyének „privatizálásával” jöttek létre, és erre alapozva fejlődtek képzővállalkozássá. Az oktatási vállalkozások gyakorlati képzésben való részvételét elsősorban a vállalkozásban részt vevők anyagi haszna motiválja.

„Ez kényszerpálya volt, azért fogtunk bele, mert nem akartak a cégek a tanulók oktatásával foglalkozni, hiszen nem volt hasznuk a cégeknek abból, hogy tanulókat neveljenek. Az egész országban a vállalatok tanulmányi részlegei mind átalakultak oktatási kft.-vé. A gyakorlati oktatók szövetsége meg is alakult 2003-ban. Még most is ő fogja össze a gyakorlati oktatók szövetségét. Kb. 100, 120 ilyen nagy cég van, amilyenek mi is vagyunk. Most ezek a cégek általában 500 vagy 700 tanulóval foglalkoznak. Nekünk 26 szakmában. 750 tanulónk van. Ez most elég jónak mondható a létszámot illetően. Működünk itt, ez a telephelyünk, de működünk kint is, a 17. kerületben, ott is van egy telephelyünk, és végül van olyan hely, ahol az iskolában is bent vagyunk, tanműhelyt bérelünk, és az iskolában is foglalkoztatunk. Szakközepesek nincsenek, ez mind szakiskola. Minden intézménnyel van szerződésünk. Korábban úgy alakítottuk ki, hogy minden intézménnyel együttműködési szerződést kötöttünk. Ezt most megújítottuk 2010-ig ezekkel az iskolákkal. A helyiségeinket bérelni kell, szűken vagyunk. Mivel behoztunk elméleti képzéseket, együttműködve az iskolával, itt képezzük elméletileg a gyerekeket. Délelőtti és délutáni oktatás is van.” (oktatási vállalkozó)

A gyakorlati képzést tanműhelyekben és termelőegységekben is folytatják. Lényegében a tanulók munkaerejére támaszkodva vállalnak termelő tevékenységet. Mivel vállalkozásuk bevétele elsősorban a tanulók számától függ, így feladatkörüket rugalmasan bővítik a szükségletekhez alkalmazkodva, és lényegében „válogatás nélkül”, fogadnak tanulókat. Ezek a képzőhelyek a leginkább „rugalmasak”: sokféle, különböző szakmacsoportba tartozó szakma gyakorlati oktatását vállalják, és az igényeknek megfelelően csökkentik vagy bővítik kapacitásukat. Főként szakiskolai tanulók oktatásával foglalkoznak. A kevésbé elméletigényes (csak általános iskolai végzettséget igénylő) szakmákat tanulók képzését is elvállalják, így ezeknél a vállalkozásoknál gyakorol a legtöbb hátrányos helyzetű tanuló.

Mivel az oktatási vállalkozásokat többnyire régi állami vállalatok szakoktatói alapították, az oktatói állomány főként szakoktatókból és szakoktatói gyakorlattal rendelkező szakmunkásokból áll. Az oktatási vállalkozók jól tájékozottak a gyakorlati képzésre vonatkozó jogi és pénzügyi szabályokról, mert a „kezdetekől” érdekvédelmi szervezetbe (GYOSZE, Gyakorlati Oktató Szervezetek Egyesülete) tömörültek, amely minden kérdésben naprakész tájékoztatást nyújt számukra.

Az iskolákkal való viszonyuk meglehetősen ellentmondásos. Egyrésztől valamennyi partneriskolával igyekeznek jó viszonyt ápolni, „keretmegállapodást” kötnek, és az együttműködő iskolák számát folyamatosan igyekeznek bővíteni. Másrésztől az iskolákat saját „versenytársaiknak” is tekintik, és elmarasztalják őket, ha azok „kevés gyereket adnak ki”, hogy saját tanműhelyeik tanulólétszámát biztosítsák.

Az oktatási vállalkozások valamennyi tanulóval tanulószereződést kötnek, és a rendelkezésükre álló oktatási feltételektől függetlenül is igyekeznek az általuk oktatott tanulók számát fokozatosan növelni. Mivel a tanulólétszám mindenáron való megtartásában érdekeltek, így ritkán kezdeményezik a tanulószereződések felbontását. Ugyanakkor a hátrányos helyzetűek magas aránya miatt mégis ezeken a képzőhelyeken a leggyakoribb a tanulók lemorzsolódása. Ezek a vállalkozások kizárólag a tanulók gyakorlati oktatására szerveződtek, ezért a végzős tanulóknak nem tudnak munkahelyet felkínálni.

A GYAKORLÓHELYI KÉPZÉS TÁRGYI ÉS SZEMÉLYI FELTÉTELEI

Tárgyi feltételek

A gyakorlati képzőhelyek felszereltségére vonatkozó kérdések alapján látható, hogy a gazdasági szervezetek egy része nem alkalmas az OKJ szakmai és vizsgakövetelményeiben meghatározott szakmai tartalmak bizonyos részleteinek az oktatására, megismertetésére. Az egyes képzőhelyek szakmai résztevékenységéből fakadóan bizonyos eszközök, technológiák az adott gazdasági szervezetnél nem érhetőek el, így azok a tanulók számára nem ismerhetőek meg. Az eszközpark ilyen jellegű szűkössége leginkább a tőkeszegény, többnyire kisvállalkozások által működtetett gyakorlati képzőhelyekre volt jellemző, de nehézségek jelentkeztek azoknál a cégeknél is, melyek speciális tevékenységi profiljukban a legmodernebb eszközökkel rendelkeztek, ám az ezen kívül eső területeken nem tudták biztosítani a képzéshez szükséges eszközöket. Várható, hogy az OKJ szakmai és vizsgakövetelményeinek folyamatban lévő átalakítása növelni fogja az eszközpark hiányosságával vagy a túlzott specifikációval szembesülő képzőhelyek számát.

„Van olyan területe a szakmának, amelyet nem tudnak nálunk sem elsajátítani a tanulók, pl. pozícióköszörülés. Azért nem nyílik erre lehetőségük, mert egy ilyen gép több tízmillió forint, és a kihasználtsága nem lenne az árával arányos.” (nagyvállalkozás az autógyártás területén)

„A tanulóképzés többletköltségei miatt a kézi- és gépi felszereltség fejlesztése a tanulóképzés terhére már szinte lehetetlen. ... Mióta tanulószereződések alapján ösztöndíjat fizetünk, nem marad pénzünk arra, hogy fejlesszük a tanulmányi feltételeket, körülményeket.” (nagyvállalkozás a mezőgazdasági termelés területén)

„A nagygépek kategóriája az, ahol elavultabb a felszereltség ... a nagygépek területén lenne szükség a fejlesztésre.” (állami nagyvállalkozás az erdőgazdálkodás területén)

A vizsgált gyakorlati képzőhelyek körében kivételes volt, hogy megoldást kerestek volna a képzési hiányosságok pótlására. Ahol erre kísérletet tettek, ott kölcsönösen előnyös cserekapcsolat kialakítására törekedtek más olyan cégekkel, ahol a tanulók megismerhették volna azokat az eszközöket, technológiákat, amire az eredeti gyakorlati képzőhelyen nem nyílt lehetőség. A kezdeményezés rövid idő múltán kudarcba fulladt, elsősorban azért, mert a piaci alapon működő cégek nem rendelkeznek annyi szabad kapacitással, hogy „vendégtanulókat” fogadjanak. A kezdeményezés egyébként már csak azért sem lehetett sikeres, mert éppen azoknak a fejlett, modern technológiáknak a bemutatása lett volna a kezdeményezők célja, amelyeknek a megismertetése jelentős időráfordítást igényel.

Korszerűség tekintetében a gyakorlati képzőhelyek felszereltsége a jelentős erőforrásokkal rendelkező nagyvállalatok esetében volt a legkedvezőbb, de az oktatási vállalkozások képviselőinek többsége is megfelelően korszerűnek – ha nem is a legkorszerűbbnek – mondta felszereltségét. Ez utóbbiak esetében az eszközpark színvonalát elsősorban a pályázati lehetőségek kihasználásának mértéke határozta meg, másodsorban pedig az a fejlesztési stratégia, mely alapján az oktatási vállalkozások igyekeztek mielőbb felkészülni a várható jogszabályi változásokból eredő kötelezettségeik teljesítésére. Körünkben talákoztunk az OKJ modularizációjáról és a vizsgakövetelmények változásáról leginkább tájékozott interjúalanyokkal.

A gyakorlati oktatás tárgyi feltételeinél szükségesnek látszó fejlesztésekre vonatkozó kérdéseinkre a válaszadók többsége jó néhány olyan eszközt tudott említeni, melynek modernizálását vagy bővítését indokoltnak tartaná. Megfigyelhető volt, hogy a jelentős erőforrásokkal rendelkező cégek ebben a tekintetben meghatározott célkitűzésekkel, illetve fejlesztési stratégiával rendelkeztek.

A gyakorlati oktatás tárgyi feltételeinek biztosításában és fejlesztésében szerepet játszhat a képzőhely akkreditációja, illetve az esedékes kamarai ellenőrzés. Az interjúalanyok beszámolója szerint a kamarai ellenőrzések nem gyakoroltak érdemi hatást a gyakorlati képzőhely eszközfajlesztési célkitűzéseire, a vizsgálatok inkább a minimális feltételek meglétének ellenőrzésére szorítkoztak. A beszámolók szerint az ellenőrzések nem minden régióban és szakterületen voltak rendszeresek.

„Akkreditált képzőhely vagyunk. A kamara minősített bennünket. A minősítésnek nincsenek fokozatai, legalábbis erről nekünk nincsenek visszajelzéseink.” (közvetlen vállalkozás a vendéglátás területén)

„Ide nem jön senki, csak az ellenőrzésre, amit a kamara rendel el, amiről külön megvan a véleményem ... Az elmúlt években olyan bakik voltak benne, hogy ... nevelés az egész ügy...” (építőipari közepes vállalkozás)

„Jöttek, körülnéztek, milyen munkagépek vannak, munkavédelmi szabályzatot átnézték és mást nem.” (kisvállalkozás a mezőgazdasági termelés területén)

„Minket is ellenőriznek negyedévben. Most nem jöttek fél éve.” (önkormányzati tulajdonú nagyvállalkozás a távhőszolgáltatás területén)

„Persze, 4-5-ször voltak is. Papírokat nem kértek, olyan sem volt, hogy nézték volna, hogy dolgozik, leültünk, fél órát beszélgettünk, és ennyi.” (kisvállalkozás a vendéglátás területén)

„Nem jöttek, nem hívtak, nem kértek. De szerintem a boltokban sem, mert biztos mondták volna a boltvezetők..” (közepes vállalkozás az élelmiszer-kereskedelem területén)

A gyakorlati képzés feltételeit biztosító eszközparkra vonatkozó kérdéseink alapján láthatóvá vált a tanműhelyekben folyó képzés néhány sajátos gondolja. Azokban a tanműhelyekben, ahol a nyersanyagok nem állnak rendelkezésre megfelelő mennyiségben, a tanulók képzése nem megfelelően hatékony. Néhány tanműhelyben az eszközpark túlzottan eklektikus, egyaránt megtalálhatók a legmodernebb és a legegavultabb eszközök. Volt, ahol a helyhiány miatt éppen a modernebb eszközöket kényszerültek raktárban elhelyezni, illetve ahol a pályázati úton megszerzett legmodernebb autodiagnosztikai eszközök alig vagy egyáltalában nem voltak kihasználhatóak, hiszen honnan lettek volna a tanműhelyi oktatás céljára igénybe vehető egy-két éves gépjárművek?

Személyi feltételek

Azok a gazdasági szervezetek, ahol az oktatók kiválasztását mérlegelik, általában több szempont szerint is minősítik a jelölteket. Legfontosabbnak a szakmai hozzáértést és a tanulókkal való jó viszony kialakításának képességét tartják, emellett azonban jó néhány pozitív emberi tulajdonságot is említettek, mint a kiválasztást befolyásoló tényezőket.

„A megfelelő végzettséget, kellő szakmai gyakorlatot, oktatási hajlandóságot és az emberi hozzáállást veszik figyelembe a kiválasztáskor.” (nagyvállalkozás az elektronikai termékgyártás és összeszerelés területén)

„...de természetesen fontos, hogy szakmailag, és emberileg is megfeleljen.” (agrár nagyvállalkozás)

„Inkább a hajlandóság dönti el, hogy ki lehet oktató.” (agrár nagyvállalkozás)

„Oktatónak nem mindenki alkalmas. A nem türelmes, a nem rugalmas ember, aki nem veszi fel az élet tempóját, aki marad a régi sablonoknál, az nem alkalmas.” (ipari nagyvállalkozás)

„Ehhez egyfajta elhivatottság is kell, meg hát türelem is jócskán.” (szállítási nagyvállalkozás)

„Volt olyan, hogy egy szakmunkás mellé be volt osztva tanuló, és láttuk, hogy mindig összeörrennek, így aztán a tanulót áthelyeztük más mellé, mert kiderült, hogy az illető hiába nagyon jó szakmunkás, de a gyerekekkel nem tudott bábni.” (ipari kisvállalkozás)

„Kiválasztjuk őket. Jelentkeznek, ha van hozzá affinitásuk, mi meg kiválasztjuk, tehát nyilván megbízás alapján, nem véletlenszerűen.” (nagyvállalkozás a mezőgazdasági termelés területén)

A mindössze néhány fős vállalkozásoknál az oktatással kapcsolatos tevékenységi körök kevésbé tisztázottak, kevésbé különülnek el egymástól, mint a jelentősebb adminisztratív apparátussal és kialakult szervezeti kultúrával rendelkező cég esetén. Ennek következményei megmutatkoznak a gyakorlati szakképzésben, az oktatói szerepkör sok esetben egyáltalán nem különül el más szerepköröktől. A jelenség annyiban kedvezőtlen, hogy az oktatást „ad hoc” jelleggel, esetlegesen kényszerűségből végző munkatársakban nem alakulnak ki az oktatói szerep teljes értékű ellátásához szükséges készségek. Ez kétségtelenül a sikeres tanulóképzés ellen hat.

Figyelmet érdemel, hogy a „minden munkatárs egyben oktató is” gyakorlat nem csupán a szűkös humán erőforrásokkal rendelkező mikro- és kisvállalkozásokra volt jellemző, hanem a 10–100 fő közötti létszámot foglalkoztató közepes, illetve a 100 főnél több foglalkoztató nagyvállalkozásokra is.

„Az oktat, aki dolgozik, és akarja, nem akarja, van végzettsége nincs végzettsége, különösebben nincs kinevezve oktatónak egyikük sem.” (agrár nagyvállalkozás)

„Mindenki foglalkozik. Nincs válogatás. Ahogy jön. Akit beosztanak hozzá, az az kell foglalkozni.” (kereskedelmi nagyvállalkozás)

„Nincs konkrétan kijelölve ember.” (vendéglátó-ipari középvállalkozás)

„Mindenki rendesen felvállalja, szeretik. Nem kényszer, hogy »már megint«.” (külföldi érdekeltségű nagyvállalkozás a bútorkereskedelem területén)

„...mind több éve dolgoznak szállodában, van gyakorlatuk, tehát el tudják látni a tanulót.” (közepes vállalkozás a vendéglátás területén)

„Adott esetben mindenki oktató, mert minden szakemberünk gyakorlatilag foglalkozhat tanulóval és foglalkozik is, ... be vannak osztva a tanulók egyes oktatók mellé, de alapvetően van minden egyes szakmacsoportnak egy kiemelt embere” (kisvállalkozás az autójavítás területén)

A vizsgált gazdasági szervezetek közül többen is jeleztek átmeneti vagy tartós oktató- és szakemberhiányt, de kedvezőtlen állítások hangzottak el egyes oktatók teljesítményére vonatkozóan is.

Sajátos és nehezen értelmezhető helyzetet találtunk az egyik kisvállalkozásnál. Az oktatást végző cégtulajdonos arról tájékoztatott bennünket, hogy a tanulók gyakorlati

képzése azzal az előnnyel jár számára, hogy annak révén „frissítheti” tudását. Az informális tanuláshoz valóban lehetnek olyan kivételes esetei, amikor a tanuló előmozdítja az oktató tanulását, de ennek a helyzetnek a gyakori ismétlődése kétségtelenül az oktató szakmai alkalmasságának kérdését is felveti.

„...szakmai szempontból is, ugye, mert azért ők (a tanulók) hozzák a legújabb dolgokat. Tehát, én nem tudok lemaradni. Én nagyon sokat kapok tőlük. Nem csak az, hogy most kitakarít nekem, meg segít rengeteg mindent, ugye, mert ez is hozzátartozik, hanem szakmai szempontból is nagyon sokat kapok tőlük. Állandóan frissítem a tudásomat, ugye, ő általuk. Nem bővül, hanem frissül.” (szolgáltatási ipari kisvállalkozás)

Az oktatók munkájának ellenőrzése leginkább azokban a gazdasági szervezetekben valósul meg, ahol a képzési területet önálló szervezeti egység vezeti, illetve ahol a vállalkozás főtevékenysége a gyakorlati képzés. Néhány helyen az oktatók munkájának ellenőrzésében a kamarák és az iskola is szerepet kapnak. A többi helyen az oktatómunka ellenőrzése többnyire formálisnak tekinthető.

„A mentorok ellenőrzését a személyügyi osztály és az adott terület vezetője felügyeli.” (nagyvállalkozás a gépgyártás területén)

„... ki szoktam vizsgálni ezeket, hogy mi az oka, talán a szakokkal van valami gond, hiszen az én emberemmel is lehet gond, volt is, pl. az egyik gyerek szimpatikusabb volt neki, a másik nem, ezért máshogy tanította őket.” (építőipari közepes vállalkozás)

„Mindenkinek a munkáját figyelemmel kell kísérnem. Napi rendszerességgel.” (külföldi érdekeltségű nagyvállalkozás a bútorkereskedelem területén)

„... a helyi ellenőrzést a cég vezetése végzi. Ezen túl az Iparkamara, az iskolák képviselői ellenőriznek.” (nagyvállalkozás az elektronikai termékgyártás és összeszerelés területén)

„Igazából saját maguk ellenőrzik magukat, mert ha a gyerek nem tud semmit és megbukik a vizsgán, az egy visszajelzés számukra. Maga a jegy az ellenőrzés” (közepes vállalkozás a vendéglátás területén)

„Szoros az együttműködés az iskolával, az ottani gyakorlati oktatás vezetője szokott kilátogatni. Ellenőrzi a munkánkat.” (közepes vállalkozás a gyakorlati oktatás területén)

„A tanár ki szokott jönni” (kisvállalkozás a mezőgazdasági termelés területén)

„...az oktatással a munkaköri köteletségét teljesíti, az iskola és a kamara ellenőrzi.” (nagyvállalkozás az autógyártás területén)

„Az iskola is ellenőrzi olyan módon, hogy a vizsgáztatást az iskola végzi.” (kisvállalkozás a fodrászat-kozmetika területén)

„Havonta jön az iskolából az ellenőrük, ő átnézi a naplót.” (külföldi érdekelt-ségű nagyvállalkozás a bútorgyártás területén)

„Az iskola szokott. Kiküld valakit, és akkor érdeklődik személyesen, vagy akár telefonon is érdeklődik. Ha ellenőrzik a gyereket, beszélgetnek velünk is.” (nagyvállalkozás a mezőgazdasági termelés területén)

„A szakképző és a kamara is volt már ilyen ilyen jellegű ellenőrzésen.” (nagyvállalkozás a mezőgazdasági termelés területén)

Az oktatók javadalmazásának ugyanolyan eltérő gyakorlata volt megfigyelhető a vizsgált gazdasági szervezetek körében, ahogyan eltérő módon alakították ki a gyakorlati képzés szervezésének és irányításának cégen belüli rendszerét. Jellemzőnek találtuk, hogy a kisvállalkozások körében ritkaságszámba ment a gyakorlati oktatásban való részvételért járó külön juttatás vagy kedvezmény. A közepes és nagyvállalkozások esetében inkább megfigyelhető volt az a gyakorlat, hogy extra juttatás járt a gyakorlati oktatásban részt vevőknek. A legtöbbet – munkabérének 20%-át – a vasúti járműkarbantartás terén működő egyik külföldi érdekelt-ségű nagyvállalkozás alkalmazottja kapta. A juttatásban részesített alkalmazottak többsége azonban csupán néhány ezer forintnak megfelelő támogatásban részesült, ha munkáját oktatással egybekötve végezte.

A kizárólagosan oktatói feladatokat ellátó, azaz oktatói munkakörben foglalkoztatottak bérezése jellemzően szakmai végzettségüknek megfelelően alakult, miként azt az oktatási vállalkozások esetében megfigyelhettük.

A gazdálkodó szervezeteknél megvalósuló gyakorlati képzés akkor működik eredményesen, ha a tanuló a képzőhely oktatói részéről megfelelő pedagógiai támogatásban részesül. A képzőhelyek a rendelkezésükre álló humán erőforrásokra építve igyekeznek megfelelni a pedagógiai kompetenciát igénylő kihívásoknak, azonban megfigyelhető, hogy csupán elvétve akadnak olyan képzőhelyek, ahol dolgozik önálló pedagógiai végzettséggel rendelkező oktató. (Ez alól kivételt képez az egyik kifejezetten gyakorlati képzésre szakosodott gazdasági szervezet, ahol az oktatók 25-30%-a rendelkezik pedagógiai végzettséggel.) Pedagógiai iskolázottságot a szakoktatóknál, a mérnöktanároknál, a mestervizsgálóval rendelkezőknél, illetve azoknál az oktatóknál feltételezhettünk, akik részt vettek valamilyen – például a BKIK (Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara) által szervezett – pedagógiai jellegű tájékoztatón, továbbképzésen.

Már az oktatók kiválasztásának szempontjait vizsgálva is feltűnt, hogy a gazdasági szervezetek képviselői az oktatók pedagógiai jellegű szakismereteinek általában nem tulajdonítanak nagy jelentőséget.

A pedagógiai végzettség hiánya különösen az alacsony presztízsű szakmai területeken működő gyakorlati képzőhelyeken okoz érzékelhető nehézséget. Közismert, hogy ezekben a szakmákban többnyire a korábbi tanulmányaik során alacsony teljesítményt

nyújtók jelentkeznek képzésre. A tanulók összetételéből adódóan az ilyen gyakorlati képzőhelyeken aránytalanul gyakoriak a szocializációs deficittekből adódó magatartási problémák, és az átlagosnál is nehezebben megoldhatók a gyakorlati képzéssel összefüggő pedagógiai feladatok.

„Az a fiú például, hogy tele volt piercinggel, nem volt hajlandó kiszedni. Ez nagyon nagy baj. Karika volt az orrában, és nem lehetett kiszedni, mert azt mondta, hogy állítólag orvosilag úgy működik, hogyha reggel kivetjük vele, akkor már nem fogja tudni visszatenni. Ilyen punkszerűen volt festve a haja. Az oktató azt mondta, hogy nem meri kivinni épületbe, mert a lakók meglátják ...” (csőszerelő) (szolgáltatóipari nagyvállalkozás)

„Kötelességtudat hiánya, késés. Ha teheti, úgy áll hozzá, hogy más is hozzáférjen, pedig neki kéne tanulni. Cigiszünetet tart, pedig nem is engedélyezett a dohányzás. Lemegy a büfébe, már 1 órakor kéredezkedne haza, 2-3 helyett.” (oktatási középállalkozás)

A tanulók képzése során adódó pedagógiai nehézségek kezelésének egyik módja, hogy a gyakorlati képzőhely oktatója az iskolához, illetve a tanuló családjához, szülőjéhez fordul. Mindez azonban csak akkor lehet sikeres, ha az iskola és a család együttműködő partnerként viszonyul a gyakorlati képzőhelyhez. A beszámolók szerint azonban a gyakorlati képzésért felelős oktatók éppen a leginkább „problémás” tanulók esetében sem az iskolában, sem a családban (szülőben) nem találnak olyan partnerre, aki segítséget nyújtana a pedagógiai problémák megoldásában.

„Amikor ilyen tapasztalataink vannak, akkor én az iskolát megkeresem. Először telefonálok, aztán beszélünk róla, bemegyek, és ott a szaktanárral vagy osztályfőnökkel beszélek, és mondom, hogy xy-tanulóval, aki nálunk van, problémáim vannak. És akkor mit lát ő?” (szolgáltatóipari kisvállalkozás)

„A szülővel beszélünk, és kiderült, hogy ők mindenben segítenek, csak hogy a gyerekeket lepasszolják, és én meg gondoltam, hogy szegény szülő, neki még rosszabb, mert nálunk csak két évig van... De ez csak tapasztalat, szóval ő se tud mit kezdeni vele...” (szolgáltatóipari kisvállalkozás)

A tanulók és a gyakorlati képzést szervezők között adódó gondok vizsgálatát azért tartottuk fontosnak, mert ezek az esetek markánsan megjelenítik azokat a pedagógiai kihívásokat, melyekkel a gyakorlati képzést folytatónak esetenként szembesülniük kell. A konfliktusok előfordulásának áttekintése azt jelzi, hogy ezek elsősorban az alacsony presztízsű szakmákban folyó gyakorlati képzést kísérik, míg a kvalifikáltabb szakmákra előkészítő képzés során egyáltalában nem vagy csak elvétve fordulnak elő.

„Azt hazudta az anyjának, hogy én kényszerítem, hogy drogozzon.” (oktatási középállalkozás)

„... odáig fajult a dolog, hogy az oktatónak is az élete veszélybe került, mert ő egyedül volt kint a tanműhelyben. ... És amikor már odáig fajult a dolog, hogy gyakorlatilag a késeket már el kellett zárni, akkor egy szakácsképzésnél azért az elég problémás. Tehát a hagymát nem vághatja fel, meg ilyesmi, ugye az nem jó. De tényleg, ez most már a testi épségüket veszélyeztette. Előkerült a kés. Meg akarták szurkálni egymást. Kis vékony, cingár oktató bácsi volt, aki ott volt. Meg egyébként is nem az ő feladata, hogy a dulakodókat szétválassza.” (vendéglátó-ipari nagyvállalkozás)

„Egyszerűen fegyelmetlenség miatt, mert nem bírtunk vele. Volt olyan, aki eszközt lopott el, és azért kellett elküldenünk. Nem csináltunk belőle rendőrségi ügyet, megbeszéltük az iskolával, és saját hatáskörben volt. Volt, aki telefont lopott el.” (ipari kisvállalkozás)

„Volt olyan srác, hogy fölhúttuk, hogy hol van. Ez volt olyan nyolc óra körül, de fél nyolcra kell jönni mindenkinek dolgozni, és akkor nyolc óra táján.... És akkora más sokadszor megcsinálta, hogy nem jött dolgozni. És akkor ő mondta, hogy ő annyira részeg, hogy ő most nem tud bejönni. És akkor másnap megérkezett, szintén olyan fél kilenc tájt, és akkor is – én mondjuk absztinens vagyok ahhoz képest, mert egy évben iszok két üveg sört – rögtön kiszúrom az ilyet, és hát külön meg is szondáztattuk. A lényeg az, hogy... meg nem is titkolta, tehát kérdeztük, hogy hol voltál tegnap? Hát, ő nagyon részeg volt. És most? Hát, már most is ivott, mielőtt jött el. Alig állt a lábán. Mondtam neki, menjél haza, most mit csináljak vele?” (oktatási középvállalkozás)

A kutatás során a látókörünkbe került tanulók egy részét alulmotiváltsággal, a viselkedési normákhoz való alkalmazkodás és a munkamorál teljes hiányával jellemezték az interjúalanyok. A velük kapcsolatos pedagógiai jellegű feladatok tetemes mértékű megnövekedése előbb-utóbb e problémás tanulók elutasításának szándékát váltja ki a gazdasági szervezetek oktatásért felelős vezetőiből. A jelenség teljesen érthető, hiszen a gyakorlati képzőhelyeken alapvetően a gazdasági racionalitásnak megfelelően – hatékonysági alapon – szervezett tevékenység folyik, amely nem teszi lehetővé, hogy a pedagógiai jellegű tevékenységek váljanak dominánssá. A súlyosan alulmotivált és a normákhoz alkalmazkodni képtelen tanulók integrálódásának kudarcát bizonyítja az interjúkban jelzett magas lemorzsolódási arányszám.

„Az iskolában a pedagógusnak fel kell vállalni, hogy van egy olyan tanuló, aki nem akar tanulni. Volt olyan tanuló, aki (ide) rendetlenkedni jött be, lustálkodni, kárt tenni, azt eltanácsoltuk innen. Ha valaki azért jön ide, hogy tanuljon, az megkapja a szükséges útravalóját az életre, egyébként nem tartom feladatommak.” (vendéglátó-ipari kisvállalkozás)

„Az az igazság, hogy nagyon nehéz 18 éves korban nevelő hatással tanítani gyerekeket szakmára. Ott már túl vagyunk egy fázison, amit nagyon nehéz kezelni. És azt hiszem, hogy erre senki nincs felkészülve.” (ipari kisvállalkozás)

Feltételezzük, hogy az említett tanulói kör, akik tehát alulmotiváltsággal, a viselkedési normákhoz való alkalmazkodás és a munkamorál hiányával jellemezhetőek, olyan jellegű gyakorlati képzést biztosító intézmény támogatására szorulnak, ahol az elsődleges célkitűzés pedagógiai jellegű, és csupán másodlagos szerepe van a korosztályhoz illő munkavégzésnek. Az ilyen intézményekben – mint például a Magyarországon is ismert termelő iskolákban – többek között a személyiség fejlesztése, motivációk kialakítása, viselkedési normák felállítása élvez elsőbbséget a termelés hatékonyság alapú megszervezésével szemben. Ezekben az intézményekben a termelés tulajdonképpen terápiás eszköz a tanuló munkamoráljának kimunkálásához, személyiségének felépítéséhez. Nyilvánvaló, hogy ilyen feladatkört nem vállalhatnak fel a gazdálkodó szervezetek. Bár a tanulóknak a munka világához történő szocializálását igyekeznek elősegíteni, a pedagógiai jellegű célkitűzéseket nem helyezhetik tevékenységük centrumába, hiszen többségükben a versenyelv alapján tevékenykedő piaci szereplők.

A gyakorlati képzőhelyen a tanulók viselkedésével, fegyelmével kapcsolatosan felmerülő gondok egy része olyan jellegű, melynek kezeléséhez akár speciális szakismertekkel rendelkező pedagógus is szükséges lenne. A gyakorlati képzőhelyek egyelőre nincsenek abban a helyzetben, hogy saját humán erőforrásaik felhasználásával megoldást találjanak a rendkívüli pedagógiai kihívást jelentő helyzetekre. Ebből következően különösen nagy jelentősége van azoknak az előadásoknak, képzéseknek, melyek a gyakorlati oktatók pedagógiai módszertanának fejlesztésére irányulnak.

A pedagógiai kihívásokkal, nehézségekkel fokozottan terhelt szakmaterületeken célszerűnek látszik olyan továbbképzéseket, előadásokat, támogatási programokat, akár „utazó pedagógusi” szolgáltatásokat elérhetővé tenni, melyek fejlesztenék a gyakorlati képzést végző oktatók pedagógiai tudatosságát, készségeit. Egyik interjúalanyunk utalt is arra, hogy a továbbképzéseken, előadásokon hallottak a gyakorlatban is hasznosulnak, sőt felvetette azt a gondolatot is, hogy a tanulókkal foglalkozó oktatóknak kötelező legyen részt venni pedagógiai jellegű képzéseken, tréningeken. Egy másik interjúalany szerint az oktatók alkalmasságát a jelenleginél alaposabban kellene vizsgálni.

„Kellene, hogy változzon a szemléletük valahol. Azt vettem észre, hogy mikor egy ilyen (pedagógiai) kurzuson vannak, utána ők ugyanúgy bontogatják a szárnyaikat, és ugyanúgy próbálkoznak az ott elhangzott dolgokkal, mint ahogy én. ... ha már ott ült egy négyórás előadáson, háromórásan, vagy kétszer másfél órán, akkor azért megfogott, valamilyen szinten, bejött, és másnap vagy harmadnap vagy a következő héten próbálta azokat az eljárásokat alkalmazni... , és akkor elmesélte. Nem csak azt, hogy itt vágd el, és így vágd el, hanem elmesélte neki, hogy miért. Szóval ...azokat a tanácsokat azért, ha nem is mindet, de alkalmanként alkalmazzák. ...Lehet, hogy a szemléletükön változtatna, hogy ha el tudnának

menni ilyen jellegű képzésre. És az még hagyján, tehát mondom, magam ellen beszélek, de jó lenne, ha köteleznék is valahol a mestereket, azokat az embereket, akik foglalkoznak a gyerekekkel. Sőt az is jó lenne, hogy ha a gyerekeket is köteleznék arra, hogy be is tartsák, amit kell.” (oktatási középállalkozás)

„És nemcsak a helyet, hanem az illető munkáját, oktatásra való alkalmasságát is kellene minősíteni. A kamara a részletekre koncentrál, a lényeg meg elsikkad.” (kiszállalkozás a fodrászat-kozmetika területén)

AZ ISKOLÁKKAL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS JELLEMZŐI

Az iskolákkal való együttműködés témaköréből a gyakorlóléhelyek képviselői három kérdéskörrel mondták el véleményüket: 1. az iskolákkal való kapcsolatuk jellemzőiről, 2. a tanulók kiválasztásáról, felkészültségéről és a szakelméleti tananyag megítéléséről, 3. az együttműködés szervezeti formájáról, az együttműködési megállapodás és a tanuló-szerződés közötti különbségekről.

A gyakorlóléhelyek egy része szoros szálakkal kapcsolódik a szakképző iskolákhoz. Vidéken, főleg a kisebb településeken sok, régóta működő gazdasági szervezet ugyanazokkal az iskolákkal áll ma is kapcsolatban, amelyekkel korábban. Sok településen az adott szakmában vagy szakmacsoportban csak egyetlen iskola képez tanulókat – ami különösen igaz a mezőgazdasági szakmákra –, így ezeken a helyeken is évtizedes együttműködést tapasztaltunk. Olyan szervezettel is találkoztunk, amelyik saját munkakerő-utánpótlásának biztosítékaként maga kereste meg az iskolát és ajánlotta fel a gyakorlati képzés lehetőségét, sőt az elméleti képzését is. Olyan gyakorlóléhely is akadt, ahol az iskola szakelméleti tanára egyben a gyakorlóléhely vezetője. Azzal is találkoztunk, ahol a gyakorlatért felelős személy maga is abban az iskolában végzett. Tehát sok esetben személyes kapcsolatok is biztosítják a gyakorlóléhely és az iskola együttműködését.

Ahol személyes ismeretség köti a képzőhelyet az iskolához, ott szorosabb a kapcsolat, a többi gyakorlóléhely inkább csak a formális kötelezettségeknek tesz eleget (például elküldi az érdemjegyeket az iskolának).

„– Milyen az együttműködés?”

– Kimondott együttműködés nincs. Akkor beszélünk, ha a tanulóval nem vagyunk megelégedve. Mikor van szabadideje, nekünk milyen kötelezettségünk van? 18 év felettit másképp kell dolgoztatni. Milyen beosztást írhatunk neki? Ellenőriz-zük, hogy volt-e iskolában. Napi kapcsolat a tanárokkal nincs.” (vendéglátó-ipari kiszállalkozás)

„– Van-e napi együttműködés az étterem és az iskola között?”

– Napinak nem mondanám, de rendszeres. Havi rendszerességgel. Ha van valamilyen problémánk a tanulóval, én veszem fel a kapcsolatot az iskolával. Most egy

rendes tanulónk van. Értékelést kap. És hát a tanmenetet megkapom év elején, ami szerint a gyerekek halad. Egész évre.”(vendéglátó-ipari kisvállalkozás)

„Napi kapcsolatot nem mondanék, mert az nekik is nagy energia. Van tanulófelelős ott, aki tudja, hogy ki hol van, melyik cégnél. De ugye osztályzatokat is kell adni. Ez minden félévben esedékes. Az iskola küld egy levelet minden olyan céghez, amelyik diákot alkalmaz, hogy értékelést küldjenek be. Ez beszámít az osztályzatokba. Mintha egy tantárgy lenne. A diákkal kiküldik a borítékot, hogy küldjem vissza faxon a féléves értékelést. Ennél több kapcsolat nem nagyon van. Elég terhelt az iskola. Nagy létszámú az oktatás, kevés a tanár is. Persze, egy csomó tanárt ismerek, annak ellenére, hogy ’80-as években végeztem.” (kereskedelmi nagyvállalkozás)

Néhány gyakorlólé hely nemcsak az együttműködés hiányáról számolt be, hanem kifogásokat is megfogalmazott az iskolával történő együttműködéssel kapcsolatban:

- Az iskola inkább saját tanműhelyeiben helyezi el a tanulót, mint külső gyakorlólé helyen.
- Az iskola nem veszi fel a vállalkozás által ajánlott – gyakorlólé helytel rendelkező – tanulót.
- Az iskolai tanulóinak fegyelmi problémái miatt romlott meg az iskola és a gyakorlólé hely kapcsolata.
- Az iskola nem ad elegendő információt a gyakorlólé helynek az iskolai szakmai képzésről, illetve az iskola tanulóval szembeni elvárásairól.
- A gyakorlólé hely nem mindig tudja ütemezni, a szakelmélettel összhangba hozni a tanuló gyakorlati felkészítését.

„A mai napig rákfenéje ez, hogy az iskola megkapja a gyakorlatra is a normatívát, és többnyire nem akarja kiengedni a kezéből a gyereket, inkább bedugja valamelyik tanműhelyébe, és ott tanúgatja, csakhogy a normatíva nála maradjon. Holott 2005 szeptembertől kötelező lenne a tanuló szerződés a törvény szerint. Most 2007 közepe van, és a tanulóknak legalább a fele nem kötött tanuló szerződést.” (oktatási közévállalkozás)

„Most két iskolával állunk kapcsolatban. Korábban négyvel voltunk, velük, azért szakadt meg a kapcsolat, nem títok ez, nagyon komoly magatartási problémákkal küzdő gyerekeket vettek föl, akik tüzet raktak bent a KISOSZ-ban (Kereskedők és Vendéglátók Országos Érdekképviseleti Szövetsége), meg egyéb ilyen disznó dolgot csináltak. És azt gondoltuk, hogy ez már méltatlan arra, hogy fölváljaljuk. De akkor már odáig fajult a dolog, hogy az oktatóknak is az élete veszélybe került.” (vendéglátó-ipari nagyvállalkozás)

„- Milyen az iskolákkal való kapcsolat?”

- Hát ez változó. Azzal a személlyel, aki a tanulókért felelős, gyakorlatilag jó kapcsolatban vagyunk, és bármit kérünk tőle, ami az ő hatáskörébe tartozik, ab-

ban segít. De attól kezdve, hogy följebb kell lépni, ...egy kicsit problémásabb. Nincs az iskolának olyan tematikája, ami kifejezetten a gyakorlati képzésre irányul. Én azt várnám, hogy küldjenek ki olyan anyagot, hogy az első év végére vagy a félév végére ide kell eljutnia a tanulónak.” (vendéglátó-ipari nagyvállalkozás)

A gyakorlólhelyek egy része tehát hátrányos helyzetben érzi magát, mert az iskolának az az érdeke, hogy saját tanműhelyeit töltsse fel, és csak ezt követően vegyen igénybe külső gyakorlólhelyet. De ennek az ellenkezőjét is tapasztaltuk. Elsősorban a magasabb presztízzsel bíró, érettségihez kötött szakmák esetében tűnik úgy, hogy nemcsak a tanulókért versenyeznek az iskolák, hanem az iskolán kívüli képzőhelyekért is.

„2004-ben kerültünk kapcsolatba a két szakközépiskolával. Több iskolát megtekintve a német kollégáink ezen két iskola mellett döntöttek az akkori képzési kínálatuk és felszereltségeik alapján. Van együttműködési szerződésünk, mely a tanulók számára, a képzés tartalmára és az együttműködés fenntartására és a gyakorlat lebonyolítására irányul. Lehetőség szerint a képzés végén próbálunk több diáknak munkalehetőséget kínálni.” (ipari nagyvállalkozás)

Mivel a szakképző iskolák döntő többsége szakközépiskolai és szakiskolai képzési program szerint is működik, ezért a gyakorlati képzőhelyeken is megtalálhatók mindkét program tanulói, de a tanulói létszámok tekintetében a szakiskolai tanulók túlsúlya jellemzi a gyakorlólhelyeket.

A gyakorlati képzésben részt vevő tanulók kiválasztásában kevés szerep jut a gazdasági szervezeteknek. Az esetek többségében az iskola választja ki a tanulókat. De mivel kevés a jelentkező, az iskolák többségébe minden jelentkezőt felvesznek, aki az alapvető pályaalakmassági és egészségügyi vizsgálatokon megfelel. Ezért sok esetben csak később, a képzési idő alatt derül ki, hogy a tanuló mégsem alkalmas a pályára, vagy nem tetszik neki az adott szakma, nem volt megfelelő a pályára való felkészítése, a pályaaorientáció.

„- Ki lehet választani az ide kerülő tanulókat?

- Nem. Hogy alkalmas lesz-e kőművesnek vagy nem, nem tudom. Sajnos, kevés a gyerekanyag, volt olyan év, hogy alig voltak. Csak az egészségügy osztályozza őket alkalmasságilag, de az sem mindig jó, mert a gyerekek közül volt olyan, aki nem mert felmenni az állványra, és kőműves lett volna. ... az ilyen az életben nem lesz kőműves. El is tanácsoltuk innen, mert teljesen felesleges lett volna végigcsinálnia a 2-3 évet, amikor téniszonyra volt.” (építőipari középiskola)

„- Hogyan kerülnek a tanulók ide, ki választja ki őket?

- Az iskola hozza látogatásra az egész osztályt, és aztán idejönnek. Azt nem tudom, hogy az iskola mi alapján választja ki a jelentkezőket, de úgy tudom, hogy aki jelentkezik, azt általában fel is veszik.

„- *Annyira kevés a jelentkező?*

- *Igen, kevés a jelentkező. Pedig ez a szakma egy jó szakma. Lepergett az életem, én most már elmondhatom.*” (ipari nagyvállalkozás)

A tanulók közötti válogatásra főként a keresettebb, magasabb presztízsű szakmákban és leginkább az érettségi utáni szakmai képzésben (például kozmetikus) van lehetőségük a gyakorlóléhelyet nyújtó vállalkozóknak.

„- *Meséljen most a tanulók kiválasztásáról, van lehetősége rá?*

- *Ez úgy van, hogy vagy jelentkezik nálam ismeretség alapján, vagy az iskola küldi. De még mielőtt idejönne, azért pár napig kipróbáljuk együtt egymást, így történik az egymás megismerése, így nem adunk zsákbamacskát. Mindig volt rá lehetőségem. Én azt hiszem, hogy ez a minimális jogom, hogy kiválaszthassam, hiszen ez a saját üzletem, én dolgozom benne és érte. Inkább bezárnék, ha nem választhatnám ki magamnak őket, mert szeretem annyira a szakmámat. Azt mondják, hogy olcsó munkaerő a tanuló, de ez nem igaz, mert ha valami hibát követ el, az nagyon sokba kerül.*” (szolgáltatóipari kisvállalkozás)

Az iskolai oktatásról, az oktatás színvonaláról és a tanulók felkészültségéről a vállalkozások véleménye négy csoportba sorolható:

- Negatív vélemény, amelynek fő oka a tanulók hiányos előképzettsége.
- Negatív vélemény, amelynek fő oka a tanulók hiányos előképzettsége és a korszerűtlen elméleti tananyag.
- Pozitív vélemény.
- Vegyes vélemény, amely iskolánként változik.

A gazdasági szervezetek egy része úgy véli, hogy a szakképző iskolában nyújtott szakelméleti képzés jó színvonalú, de a tanulók nem eléggé felkészültek ennek elsajátítására. A kudarcokért az általános iskolai képzést teszik felelőssé. Azok a képzőhelyek, amelyek szakiskolai tanulókat is oktatnak, valamennyien arról számoltak be, hogy az iskolák súlyos bajokkal küzdenek, mert egyre gyengébb képességű gyerekek kerülnek be a szakképzésbe, akiknél nem volt megfelelő színvonalú az általános iskolai oktatás. Sokan vetik az iskolák szemére azt is, hogy csak a jobb képességű gyerekekkel foglalkoznak, a gyengébbekkel nem törődnek. A vállalkozásoknak ez a csoportja alapvetően elégedett lenne a szakelméleti képzés tartalmával, és a szakmai képzési jegyzéket (OKJ) is elfogadhatónak tartják. Ugyanakkor úgy vélekednek, hogy a tanulóknak az alapvető képességek terén olyan súlyos elmaradásaik vannak, amelyek akadályozzák megfelelő színvonalú szakmai képzésüket.

„- *Milyennek találja az iskola által tanított szakelméleti tananyagot?*

- *Nincs vele probléma, megtanulják a szükséges elméleti ismereteket. Ezt a kérdéseikből is lehet érezni, mert tudnak kérdezni. Azzal van inkább probléma, hogy az általános iskolában nem tanítják meg őket az alapvető ismeretekre, jártassá-*

gokra. Nem tudok a gyerekekkel olvastatni egy ilyen szöveget, mint ami ezen a lapon van. Nem tudnak elolvasni, úgy; hogy összefüggően olvassanak. Egy ipari tanulónak, ha odaadnak egy szöveget – lehetnek benne idegen szavak is – tökéletesen kellene tudni folyamatosan olvasni. De ezek a mai gyerekek nem tudnak. Egy szónak háromszor mennek neki. És számolni is nehézkesen számolnak.” (ipari nagyvállalkozás)

„– Hogyan értékeli az iskolai szakelméleti tananyagot és a tanulók felkészültségét?”

– Teljesen új OKJ van, új központi szakmai programokkal és ezt megpróbálták olyan szakemberekkel megcsináltatni, akik gyakorlati szakemberek, és próbálják összehangolni az elméletet a gyakorlattal. Ettől az új rendszertől reméljük a tanulók minőségibb oktatását, tudásszintjük emelkedését. Persze, az sem mindegy, hogy kik jelentkeznek a szakmára, milyen alapokkal jönnek. Jobb lenne, ha többnek lenne érettségije.” (szolgáltatóipari kisvállalkozás)

„– Tude valamilyen jelzést adni az iskola felé, hogy valamin kéne változtatni?
– Ez a probléma nem a szakmunkásképzőben kezdődik, hanem már az általános iskola elején. Tudomásul kéne venni, hogy egy iskolának nemcsak azt a gyereket kell képeznie, akiben lát fantáziát, és főiskolára, egyetemre akar menni, azoknak kéne inkább kevesebbnek lennie. Mert aki maltert fog rakni, vasat fog hegeszteni, ecsetet fog a kezébe, ezeknek kéne lenniük többen, mert a társadalomnak erre lenne szüksége hosszabb távon, mert egy robot ezt nem teszi meg. Egy autót le lehet gyártani robottal, de az autóba kerülő kábeleket még mindig két kézzel kell megcsinálni valakinek valahol.” (építőipari középvállalkozás)

„A felkészültség sajnos egyre rosszabb. Az utóbbi három évben rendkívül gyenge képességű tanulókat kaptunk, rendkívül gyenge felkészültséggel. Régebben ez nem így volt, a csapatunk országos első helyezést is ért el erdőművelésben például, nagyon komoly szakembereket adtunk ki. De most az elmúlt három év sajnos nagyon nehéz volt. Az általános iskolai végzettségben vannak nagyon nagyfokú hiányosságok.”

„Szakmailag az lehet a probléma, hogy ezek a fiúk úgy jönnek az általánosból, hogy őket nem akarták ott tartani tovább. Nagyon gyenge tanulók. Ők nem akarnak tanulni. Van, aki 8-ból is megbukik. Volt olyan, aki 8 évig járt hozzánk. Most már kettessel is felveszik a szakközépiskolába a tanulókat. Akit oda sem, az jön ide.” (oktatási középvállalkozás)

„Mikor elkezdődött a szakmunkásképzés elnyomása, leértékelése, bizonyos szakmák megszüntetése, de ezzel szemben mindenféle plusz tantárgyak tanítása, akkor felvettek már olyanokat is, akiknek nem ott lett volna a helyük. Egyre kevesebben jelentkeztek a szakmákba, ezért lejjebb vitték a szintet. Nem is lett, lesz belőlük jó szakmunkás. Mint ahogy már említettem, nem tanítják meg őket fontos

alapvető dolgokra, hanem inkább csak általánosságokra. És mivel ezek a gyerekek eleve rossz tanulók, akik csak a túlélésért tanulnak, ha tanulnak, nem képesek aztán itt nálunk a gyakorlatban sem teljesíteni, még ha meg is akarjuk tanítani őket a szakmai fogásokra.” (ipari kivállalkozás)

A vállalkozások egy másik csoportja úgy ítéli meg, hogy sem az általános, sem a szakmai elméleti képzés nem megfelelő színvonalú, és a tanulók felkészültsége messze elmarad a várakozásuktól. Akadnak olyanok is, akik úgy vélik, hogy a szakképzés színvonalának emelését oly módon lehetne megoldani, hogy egyre több szakmában érettségizéshez kellene kötni a képzésbe való belépést.

A szakelméleti tananyag minősítése erősen szakmafüggő. Azoknak a szakmáknak az esetében, ahol az utóbbi években új, korszerű tananyag került kidolgozásra, a tananyaggal a vállalkozások elégedettek. De akadnak olyanok is, ahol ez még nem történt meg, ott a gyakorlati képzőhely oktatói elavultnak és korszerűtlennek tartják az iskolákban tanított szakelméletet. A szakelméleti tananyag kidolgozása általában a gyakorlóhelyektől függetlenül történik, de akad olyan oktató, aki részt vett a szakmai tananyag kidolgozásában vagy véleményezésében. Mások pedig az iskolákban óraadó tanárként oktatnak szakelméletet, így lehetőségük nyílik arra, hogy korszerűbb ismereteket csempésszenek a tananyagba.

„- Mi a véleménye a tananyagról, a tanulók felkészültségéről?

- Egyszerűen rossz az egész képzés, úgy ahogy van, rossz a struktúra. Nem azon van a hangsúly; amin kellene, ültetjük a gyerekeket három évig fölöslegesen. Nekik is rossz, mert fölösleges dolgokat szajkóznak, olyanokat, amire a mai gyakorlatban már nincs igény; és ebből van a vizsga is. Tömeggyártás folyik, minőség nélkül. A gyerekek általános tudásszintje alacsony: Például nem tudnak fejben összeadni vagy nem tudnak kikeverni egy oldatot. Nem értik azt, hogy mit jelent feleannyi vagy harmadannyi arányban valamit hozzáadni. A legfontosabb az lenne, hogy érettségizéshez kellene kötni ezt a szakmát. Ez minden olyan szakmánál kívánatos, ahol emberekkel foglalkoznak. Meg kell tudni szólítani a vendéget, beszélgetni kell vele, amellett, hogy a szakmai fogásokat is tudni kell természetesen. Érettségi után két év alatt el lehetne sajátítani a szakmát. Akkor már a gyerekek is érettebben döntenének, és nem az lenne, mint ami most van, hogy elmegy erre az életéből öt év, senki sem mondja meg neki, ha nem alkalmas. Az iskola nem buktatja meg, a pótvizsgán úgylis átmennek. Lesz egy szakmáról papírjuk, amire esetleg nem is alkalmasak, és amiből megélni sem tudnak. Nem hozzáértő emberek dolgozták ki a tananyagot. És ilyen keretek között nem is lehet a szakmát jól oktatni. Nem óraadó oktató kellene, hanem főállású, aki jó szakember.” (szolgáltatóipari kivállalkozás)

„Az elméleti tananyagba nem szólhatunk bele, pedig ezzel nagy bajok vannak. Sok minden már elavult abból, amit tanítanak. Ez részben a tananyag, a tanárok

hozzállása és a tanártovábbképzés következménye. Tisztelet a kivételnek, de az újat a tanárok nagyon nehezen fogadják be. Sokan vaskalaposan ragaszkodnak az elavult tananyaghoz. Ugyanazt tanítják, amit húsz évvel ezelőtt tanítottak, amiket mi tanultunk valamikor. Azok a tanárok, akik az iskolában tanítanak, a gyakorlati életben – néhány kivételtől eltekintve – sohasem voltak, és ott meg is álltak, amit egykor tanultak. Az új dolgokat meg kellene tanulniuk a tanártovábbképzésen.” (vendéglátó-ipari középvállalkozás)

„- Milyen az iskolai szakelméleti anyag?

- Rossz. Katasztrófális. A férjem 53 éves és ugyanazt a tananyagot tanulták, mint most a tanuló. Pici változás van. A szocializmus receptúrája. Régen mindenhol mindent ugyanúgy csináltak. Most más anyagokat használunk. Más a munkamenet. Eljárások. Ezeket nem tanulják.” (vendéglátó-ipari kisvállalkozás)

„- Tehát elavultnak tűnik az elméleti tananyag?

- Szerintem nagyon. Itt már kéne szakosodni... - nem azt mondom, hogy márkára -, hanem ezek a könyvek is elavultak. Az alapok még rendben vannak, de aztán onnan kezdve rossz. Ez az én véleményem. Semmit nem tud szinte az elméletből behelyettesíteni a gyakorlati részbe a tanuló.

- Tehát akkor tulajdonképpen egy szakadás van az elméleti képzés és a gyakorlati igények között?

- Szerintem egy tízéves szakadás van. ... Az ember megnéz egy ilyen könyvet, elkezdi olvasgatni, akár megnéz egy kiadást. Két hét múlva jön mondjuk négy új modell, amit még én se láttam, amelyben más motor, más futómű, más karosszéria lesz. Mondom, az alapok rendben vannak, de utána ez szerintem elmaradt.

- Van-e bármilyen bebeszólásuk abba, hogy mit tanulnak az iskolában? - Nincsen. Semmilyen.” (ipari középvállalkozás)

„- A szakelméleti tananyagot és a tanulók elméleti felkészültségét milyen színvonalúnak tartod?

- A festőknél talán nincs gond, az asztalossággal az a baj, hogy énszerintem évről évre szűkítik az oktatásukat, az elméleti oktatásukat. Valahol mindig kurtítanak rajta egy kicsit. Talán mostanra pozitív irányba kezd hajlani ez a dolog. Mondjuk, a csúcs vicc az, amikor kilenc hónap alatt megtanulja egy asztalos azt, amit én mondjuk öt év alatt tanultam meg. Kívánom az oktatási miniszternek, hogy egy ilyen ember csinálja a konyháját. Lehetne több óraszám az elmélet meg a gyakorlat is.” (oktatási középvállalkozás)

A vállalkozások harmadik csoportját azok képezik, amelyek elégedettek az oktatás színvonalával. Ez főként a magasabb presztízsű szakmák esetében fordul elő, és az érettségi utáni szakképzésben jellemző.

„- Mennyire látja megfelelőnek az iskolai oktatási színvonalat?

- Nagyon magas a képzés. Európában, sőt a világon is elismert, sőt azt mondják, hogy túl magas, és nehéz, főiskola szintű. Már több éve akarják főiskolára emelni, ami jogos is lenne, mert annyit tanulnak a gyerekek.

- Elegendő ez a 2 év?

- A harmadik év arra lenne jó, hogy amikor már mindent tud, akkor gyakorlatot szerezzen. Egyre több technikai, műszaki dolgot tesznek bele, gépek, eljárások. Én is folyamatosan képezem magam tovább. Kőkemény folyamatos tanulás ez a szakma. De ha nem csinálom, akkor lemaradok.” (szolgáltatóiipari kisvállalkozás)

A gyakorlóléhelyek negyedik csoportjába azok a vállalkozások tartoznak, amelyek több iskolával is kapcsolatban állnak, és úgy vélekednek, hogy a tanulók felkészítésében meglehetősen nagyok az iskolák közötti különbségek.

A TANULÓK

Amikor interjúalanyaink a tanulókat jellemezték, a következő főbb kérdéseket érintették: 1. a tanulók kiválasztása, 2. milyen a tanulók viszonya a gyakorlóléhelyhez, 3. a családi körülmények mennyire befolyásolják a tanuló gyakorlóléhelyen nyújtott teljesítményét, 4. mennyire elégedettek a tanulókkal.

Az iskolákkal való együttműködés elemzése során már említettük, hogy a gyakorlóléhelyek általában nem vesznek részt a hozzájuk kerülő tanulók kiválasztásában. A vállalkozások egy része ezt azért sérelmezi, mert azt feltételezik, hogy az iskola a könnyebben kezelhető és eredményesebben oktatható tanulókat megtartja a saját tanműhelyében, míg a nehezen kezelhetőket vagy a „problémásakat” kiküldi külső gyakorlóléhelyekre.

„Gyakorlatilag az iskola rendelkezik erről, most attól függ, melyik képzésről beszélünk. A motorkerékpár-szerelő képzés esetében ez úgy működik, hogy van mondjuk 25 fős osztály; és van 6 képzőhely; akivel az iskola szerződésben áll, vagy együttműködési megállapodással bír; és ezek a képzőhelyek alkalmasak is arra a feladatra, tehát megvan a kamarai regisztrációjuk és megvan az engedélyük is arra, hogy a telephelyüket minősítették, és ennek alapján végezhetik a tevékenységet. Na most, itt a környezetben, azt hiszem, öten vagy hatan vagyunk olyanok, akik erre alkalmasak vagyunk. Alkalmas műhellyel és állománnyal is rendelkezünk. Itt elosztják, hogy darabonként, mondjuk, egy évfolyamból helyenként maximum 4 vagy 5 tanuló tudnak kiadni. És akkor ez a 4 tanuló van. Hogy most ki esik ebbe a négybe, kinek szerencsés az összetétele úgy; hogy olyanokat kap, hogy jók, jó előképzettséggel, jó kondíciókkal jön, vagy kevésbé jóval. Hát erre nincs mód, hogy ebben mi bármit tegyünk.” (ipari kisvállalkozás)

„Hiába mondom azt, hogy ezzel a sráccal nem szeretnék foglalkozni, ő nagyon rossz, vagy ő kellemetlen, ne adj isten hallássérült vagy mozgássérült, vagy akármilyen fogyatékosága van. Jelenleg nekünk az van, hogy minden tanulónak kell örülni, a legrosszabbaknak is, és kiadni a legrosszabbakat adják, tehát a problémásokat. De lehet, hogy azért is csapódik le nálunk ez a sok probléma, mert az iskola, akitől szabadulni szeretne, azt kitolja nekünk.” (oktatási közép vállalkozás)

Leginkább a magasabb presztízszű vagy érettségi után folytatott szakmai képzésben találkoztunk olyan vállalkozókkal, akiknek lehetőségük nyílt arra, hogy saját maguk válasszanak a jelentkezők közül.

„Kétféle módon kerülhetünk kapcsolatba a gyerekekkel, vagy maga a gyerek, illetve a szülő keres oktatót, vagy az iskola segít. Küldi azokat a gyerekeket, akik önállóan nem tudták ezt elindítani. Tehát úgy is lehet, hogy a gyerek bejön az utcáról és érdeklődik, hogy lehet-e itt tanulni. Ha úgy látom, hogy meg fogjuk érteni egymást, akkor jöhet. Csak a szimpátia alapján választok, és bármilyen diszkriminációt elképzelhetetlennek tartok. Nekem a jó kapcsolat fontos. A gyerek többet van itt, mint a családjában. Fontos, hogy értsük egymást, kibírjuk egymást. Ez meg nagyon hamar kiderül. Ez egy emberibb kapcsolat, sokkal szimmetrikusabb kapcsolat, mint a tanár-diák kapcsolat.” (szolgáltatói ipari kisvállalkozás)

„Általában a tanuló keres meg, legtöbbször a szülővel együtt. A beszélgetés alapján döntöm el, hogy tudunk-e együtt dolgozni.” (szolgáltatói ipari kisvállalkozás)

„Teljes mértékben a cégünk dönti el, hogy kit választ ki a jelentkezők közül. Három ismérv alapján szelektálunk: a tanulók értelmi képessége, tanulmányi eredménye, személyes interjú. Az idei évtől kezdve egy munkapszichológus segíti a kiválasztási eljárást. Az lenne a cél, hogy javarészt érettségizettek kerüljenek be, mert ez a szakma jó képességeket, anyagismeretet, precizitást, állandó figyelemlkoncentrációt igényel.” (ipari nagyvállalkozás)

A tanulók ismereteinek értékelésével kapcsolatban a vállalkozások többsége arról számolt be, hogy manapság nagyon gyenge előképzettséggel rendelkeznek a tanulók. Azok, akik több évtizede foglalkoznak tanulóképzéssel, úgy ítélik meg, hogy sokat romlott a tanulók általános műveltsége.

„Rengeteg törődéssel is borzasztó nagy az elhullás. Mondtam az előbb a számokat, hogy most 4-6-8 fős társaságok vannak, de ezek indultak év elején 14-18 fővel, és mostanra ennyi maradt belőlük. Ez azt jelenti, hogy döntő többségük az iskolát abbahagyta. Előfordul minden évben olyan is, hogy mi magunk eltanácsolunk, mert egyszerűen látszik rajta, hogy alkalmatlan a gyerek, de ez a kevesebb. Sajnos, a képességek miatt nagy az elhullás, meg talán amiatt is, hogy a forgácsoló szakmába sima nyolc osztállyal el lehet menni, csak a tizenhatodik. életévet be kell tölteni. Csak a forgácsolóknak a második év végén CNC-ből (számítógép vezérlésű

szerszámgép) is vizsgázni kell, és a vizsga abból áll, hogy kap a gyerek egy rajtot, és arról neki egy programot kell írni, be kell vinni a gépbe, le kell tesztelni a programot, és le kell forgácsolni a munkadarabot. Amikor én iskolába jártam, akkor ezt a főiskolán tanították meg. Most a nyolcadik osztályos gyerektől elvárjuk azt, hogy ezt tanulja meg. És nem a legjobb képességű gyerekekről van szó, hanem az olyanokról, akik elvégezték nagy nehezen, fene tudja hány éves korukra, és ha betöltötték a tizenhatot, akkor eljönnek hozzánk. Ha időben végzett, akkor két évig nem csinált semmit, és akkor még azt is elfelejtette, amit előtte tudott, gyakorlatilag előről kezdjük az egész tanulást. Mindig az első félév a legnehezebb, a legalapvetőbb dolgokat is el kell magyarázni, pedig természetesnek kellene lennie, mert meg kellett volna tanulni már hatodik osztályban. Ha osztani, szorozni kell, akkor rögtön előkapja a számológépet, mert fejben nem megy.” (agrár nagyvállalkozás)

„Ez egyre nehezebb, súlyosabb a helyzet minden oldalról, mert az a gyerekanyag, aki ideérkezik, »amortizálódott« az évek alatt. Mint ahogy az élet sok oldala, a gyerekeknek a minőségi dolga a korábbiakhoz képest romlott. Van egy mondat, hogy »ha nem leszel jó semminek, akkor leszel majd kőműves«.» De amíg 10-15 évvel ezelőtt aki idejött, tudott szorozni, osztani, köszönni, alapvető intelligenciával rendelkezett, ma már viszont jelentős részük nem.” (építőipari középvállalkozás)

„Az általános műveltség még szomorúbb, mint az elméleti szakmai tudás. Az elmúlt időszakban a szakmunkásvizsga tárgyai közül törölték a történelmet is. Pedig szerintem mindenképpen fontos lenne, hogy egy szakmunkás végzettséggel rendelkező ember is ismerjen legalább néhány fontos momentumot ezzel kapcsolatban. Egyre gyengébb az ilyen irányú felkészültség. A szorgalommal nincs gond a gyakorlati munkahelyen, ami viszont látszik, hogy az elméleti oktatáson nem tudják őket lekötöni.” (agrár nagyvállalkozás)

Többen úgy vélik, hogy az iskolaszervezet átalakítása, a szakképzés megkezdésének elhalasztása is inkább rontott, mint javított a helyzeten, mert a 9–10. osztályos képzésnek nincs hasznosítható tananyaga, ebben a két évben „parkolópályán” tartja a diákokat az iskola.

„Nem tett jót az, hogy a 9–10. évfolyamról a szakmai képzést teljesen kitérték, és elment felsőbb évfolyamokra ez az egész. Egy: nem lehet intézményesíteni azt, hogy az általános iskolából nem kellően felkészült fiatalok jönnék a középiskolába. Mert itt az elődleges szempont az lenne, hogy a 9–10. évfolyamon majd fölzárkóztatjuk őket. Hát, ha állandóan arról beszélünk, hogy az oktatásban nincs pénz, akkor ennél nagyobb luxus meg pénzkidobás, mint ez, nincs. Így van? Akkor mi a francnak tanultak 8 éven keresztül? Tehát ezt a problémát az általános iskolának meg kellene tudni oldani. A 9–10. évfolyam mit csinál? Az egy helyben toporgás. Nekem meggyőződésem, hogy ez az egy helyben toporgás segít abban, hogy elfelejtse azt a keveset is, amit az általános iskolából magával hozott, és gyakorlatilag eltunyul-

jon. Aztán utána jön még három év, amíg még esetleg villanyszerelő lesz belőle. Ez is röhej, hogy hamarabb lehet ma szerezni egy érettségit Magyarországon, mint egy szakmunkás végzettséget.” (szolgáltatóiipari nagyvállalkozás)

Azok a gazdasági szervezetek, amelyek többféle képzési programban tanuló diákokkal is kapcsolatban állnak, úgy ítélik meg, hogy képzési programonként és szakmánként is jelentős különbség van a tanulók általános műveltségében. Az érettségi utáni szakmai képzésben részt vevők tudása elég színvonalas, míg a szakiskolai tanulóké kétségbeejtően alacsony szintű.

„Óriási szakadék tátong az érettségizettek és a szakiskolások között. Értelmi szintben is, mert aki a szakiskolákban »odamarad«, az olyan gyerek, aki utál tanulni. Pedig valószínű, hogy a szolgáltatóiiparban nem szabadna érettségi nélkül dolgozni. Nem üti meg az értelmi színvonaluk azt a szintet, ami például ahhoz kell, hogy egy négycsillagos szállodába jöhessenek., de már a háromcsillagosba sem. A budapesti szállodákban a londínernek is három nyelven kell beszélnie, és az elvileg segédmunkának számít. Akkor itt most miről beszélünk? A mi nyelvoktatásunk nem igazán jó. A gyerekek nem tudnak jól beszélni, pedig ahhoz, hogy kimehessenek külföldre, az kellene.” (vendéglátó-ipari középvállalkozás)

A gyakorlólhelyek csak elenyésző számban számoltak be arról, hogy tanulóiktól meg kellett válniuk. Beszámolóik szerint a tanulók a következő okok miatt szakítják meg leggyakrabban a gyakorlati képzést:

- súlyos fegyelmi probléma (hiányzás, lopás),
- pályaalkalmatlanság (elhibázott szakmaválasztás),
- bukás, nem megfelelő tanulmányi teljesítmény,
- a tanuló elégedetlensége a gyakorlólhellyel.

A gyakorlólhelyek által kezdeményezett „elbocsátás” leggyakoribb oka az igazolatlan hiányzás, néhány esetben pedig a lopás. Sok fiatalnál okoz gondot a különböző szenvedélybetegség, az alkohol- és drogfüggőség, amely később a sok igazolatlan hiányzás miatt fegyelmi eljáráshoz vezet. Ilyenkor nagy valószínűséggel elküldik a tanulót az iskolából is és a gyakorlati helyről is. Az elhibázott pályaválasztás vagy a tanulónak a szakmára való alkalmatlansága miatt is előfordul, hogy a gyakorlólhely megváltik a tanulótól.

A leggyakrabban azonban azért szakad félbe a tanuló gyakorlati képzése, mert az iskolából lemorzsolódott a sok igazolatlan hiányzás, az alacsony tanulmányi teljesítmény, a bukás miatt. Ez esetenként komoly problémát okoz a gazdasági szervezeteknek, hiszen előfordul, hogy egy fél év alatt felére csökken a tanulólétszám. Szükségmegoldásként arra is akad példa, hogy a gyakorlólhely fenntartja a tanuló gyakorlati helyét, amíg egy másik iskolában tovább tudja folytatni a tanulmányait.

„- Mennyi a bukottak száma?

- Félélmetes. Most félévkor a tanulók 50%-a bukott minimum egy tárgyból. De volt olyan is, aki 7-8 tárgyból. Általában ez az első évben fordul elő, a második évben már kevesebb a bukás lényegesen, egyrészt a természetes szelekció miatt, hogy elhullanak a leggyengébbek. Másrészt addigra már jobban belerázódnak, jobban megtanulnak tanulni.” (agrár nagyvállalkozás)

„Nagy a lemorzsolódás. Az első tanévben olyan 40 százalékos, tehát nagyon nagy. Ezek többnyire a következő tanévben megint beiratkoznak valahova. Hús-harminc százalékek megint lemorzsolódnak. Többnyire családi problémák miatt.” (oktatási közévállalkozás)

„A szakiskolások között, itt nálunk, év elején majdnem 800 tanuló volt, és most van 750. Tehát 50 fő morzsolódott le fél év alatt. De ez hároméves képzési folyamatban van benne. Ebben van első, másod- és harmadéves. Tehát arányaiban ez nálunk nem olyan nagy; de mégis azért az egész rendszerben én úgy látom, hogy sok a lemorzsolódás.” (oktatási közévállalkozás)

Viszonylag ritkán, de az is előfordul, hogy a tanuló mondja föl a szerződést és keres magának másik gyakorlóléhelyet vagy másik iskolát. Ezeknek a szerződésbontásoknak a háttérében néha a kölcsönös elégedetlenség áll, vagyis a tanuló meg akarja előzni, hogy fegyelmivel távolítsák el az iskolából vagy a gyakorlóléhelyről.

A tanulók és a gyakorlóléhelyek közötti nézeteltérések száma és a tanulók elküldésének gyakorisága képzési programoktól és szakmától is függ. Azok a vállalkozások, amelyek magasabb presztízzsel bíró szakmákban képeznek, ahol versengenek a tanulók és az iskolák a gyakorlóléhelyért, ritkábban fordul elő összeütközés a tanulók és a gyakorlóléhely között, és az sem jellemző, hogy a gyakorlóléhelyek elküldik a tanulókat.

A gazdasági szervezetektől arról is érdeklődtünk, hogy mennyire ismerik tanulók családi háttérét. A tanulók családi háttere képzési programonként és szakmánként karakteresen eltérő. Az érettségi utáni szakmai képzésben részt vevők, illetve a keresettebb szakmákat tanulók esetében a gazdasági szervezetek nem foglalkoznak a tanulók családi körülményeivel, mert ez „átlagosnak” mondható, és semmilyen gondot nem okoz a gyakorlati képzésben. A szakiskolai tanulók többsége nagyon rossz családi körülmények között él, túlnyomó többségük hátrányos helyzetű. Sok a munkanélküli szülő és a csonka család.

„- Legalább 70 százalékek csonka családból jön. Rengeteg munkanélküli szülő van. Gyakorlatilag a legrosszabb körülmények között lévő családokból kerülnek ki.

- Régebben is így volt?

- Nem, akkor ez nem volt ennyire igaz. Manapság már elvtve fordul elő, hogy egy ún. jobb családból jön a gyerek. Sokan a legrosszabb anyagi háttérrel kerülnek ide.” (agrár nagyvállalkozás)

„Olyan életkorból fakadó problémákkal találkozunk, amelyek korábban nem voltak jellemzőek. (Régebben) elvégezte a nyolc osztályt és eljött ipari tanulónak, most elvégzi a nyolc osztályt, jár a 9-10-ben, és utána jön ipari tanulónak. És mondja, hogy szült a barátnője, vagy terhes lett a barátnője, a legveszélyesebb korosztály ez, 16-17 éves gyerekek. Mivel a gyerekek nagy része elég mélyről jön, hátrányos helyzetben vannak, (a velük való foglalkozás) egyre bonyolultabb.” (építőipari középvállalkozás)

„Leginkább a szakmunkás végzettséggel rendelkező szülők gyerekei választják ezt a szakmát. Ezen felül már kevesebben. Sok gyerek mögül hiányzik a családi támogatás, nincsenek összetartó családok. Talán kicsit romlik a helyzet ebben a tekintetben. Jobban oda kell rájuk figyelni, igénylik a törődést. Meg kell tanítani sokakat a helyes kommunikációra.” (szolgáltatóipari kisvállalkozás)

A hátrányos helyzetű, rossz anyagi körülmények között élő szakiskolások esetében a tanulószerveződések által biztosított ösztöndíjnak különösen nagy a jelentősége. Sok esetben ez jelentős hányadát képezi a család bevételeinek. Így a szülők és a tanulók érdeke is az, hogy oktatásuk tanulószerveződés keretében történjen, ahol az ösztöndíj biztosítva van a számukra.

Mivel a szakképzési törvény kiemelten foglalkozik a hátrányos megkülönböztetéssel és annak szankcionálásával, ezért a gazdasági szervezetektől azt is megkérdeztük, hogy oktatnak-e roma származású fiatalokat, illetve előfordul-e származás szerinti megkülönböztetés a gyakorlóhelyeken. A válaszokból az derült ki, hogy néhány szakmában jelentős a roma származású tanulók száma (például építőipar, mezőgazdaság), de a legtöbb gyakorlóhelyen egyáltalán nem vagy csak kis számban akad roma tanuló. A gyakorlóhelyek általában pozitívan értékelték a náluk tanuló roma diákok szorgalmát, munkához való hozzáállását. A megkérdezett gyakorlóhelyek között olyan is akadt, ahol a szakoktatók között is van roma származású.

„Érdekes módon a cigány származásúak száma megnőtt az utóbbi időben. Ezt jónak tartom, mert korábban az építőiparban jelentős számban foglalkoztattak cigányokat, de mint segédmunkásokat. Gondolom, ezek a szülők felismerték, hogy a gyerekeiket ezen a területen taníttatni kell, hogy szakmát szerezzenek. Most is van cigány tanuló.” (építőipari középvállalkozás)

„Általában siralmas a hátterük. Vannak nagyon messziről járó gyerekeink is, a leglecsúszottabb környékekről jönnek. A tanulók kb. 50-70 százaléka roma.” (agrár nagyvállalkozás)

„Romákkal vagy egyéb csoporttal nincs gondunk. Nem fordult még elő, hogy ilyesmi miatt elküldjünk valakit. Most is van egy roma tanulónk, és nincs vele problémánk, de nem sok roma tanuló jelentkezik hozzánk.” (agrár nagyvállalkozás)

„- Meg vannak elégedve a munkájukkal?

- Igen. Nincs különbség köztük és a nem romák között. Vannak itt Romániából áttelepültek is. Itt csak az a lényeg, hogy jól végezze a dolgát. Itt nem bántja őket senki. Nekem az személyes ügyem, hogy származástól függetlenül mindenki egyenlő bánásmódban részesüljön.” (ipari nagyvállalkozás)

„Sok olyan család van, ahol nagyon szegények, lumpenek, alkoholizmus. A mostani két lánynak is nagyon rossz a családja, az egyiknek is pl. cigányember az apja, akit nagyon ritkán lát, lelkileg ez bántja őt, és édesanyja meg mindig mással él. De a másik lány is félvér, de ő inkább feldobott, ő máshogy fogja fel a családját. De ha megismerjük őket, akkor a szerint kezeljük őket, és tudunk együtt dolgozni.” (vendéglátó-ipari kisvállalkozás)

„- Cigány tanulók vannak nálatok?

- Igen, vannak.

- Külön foglalkozást igényelnek, mások-e? Nehezebb-e velük, könnyebb-e velük?

- Nem, én egyrészt nem teszek különbséget, másrészt én azt hiszem, hogy ugyanúgy nevelhetők, sőt, az egyik nálunk dolgozik. Talán azok, akik (nálunk) vannak, benne vannak a legjobbak közt, meg vagyok velük elégedve. Eladható a munkájuk, meg kulturált, amit csinálnak. Nem így volt ez az első években, de most már így van.” (oktatási középvállalkozás)

Mindemellett olyan kisvállalkozás is akad, amelyik korábbi rossz tapasztalatai vagy előítéletei miatt elzárkózik a roma tanulók oktatásától.

„Cigány származását nem mernék bevállalni. Ez vendéglátóhely; itt nekem velük csak rossz tapasztalatom volt. Vendég szempontjából. Nagyon nehéz velük, ahogy én megismertem a romákat. Én magamra nem szabadítanék egy családot se. Mondjuk, hogy nem vagyok a tanulóval megelégedve. Esetleg várják őt itt, vagy 5-6 családtag megjelenik. És duhajkodnak, azt mi nem tudjuk vállalni. Ők nehezen értik ezt meg, másképp élnek. Más a mentalitás. A vendégeket kiszolgáljuk, és kész.” (vendéglátó-ipari kisvállalkozás)